

Год. VIII. 1-й мартъ 1901 г. Книжка III.

Българска Сбирка.

Легендата за грѣшна майка.

Прѣди да почнемъ да говоримъ по „легендата за грѣшна майка,“ ще припомнимъ тукъ думитѣ на Спасителя отъ Евангелието: „И ще ти дамъ ключоветѣ на царството небесно; и каквото вържешъ на земята, ще бѣде вързано и на небесата; каквото развържешъ на земята, ще бѣде развързано и на небесата“ (Матей, 16 гл., 19 ст.) Съгласно сътия думи, въ нашитѣ народни пѣсни се разказва, че когато четиримата свети: св. Илия, св. Никола, св. Иванъ и св. Петръ, дѣлили небесното благо, на св. Петръ

„Паднале му ключове отъ рай!
Онъ да отворе и онъ да затворе.“

Споредъ това въ рая влазятъ душитѣ на праведнитѣ, а грѣшницитѣ не допуца св. Петръ, макаръ да сж най-ближнитѣ му; като майка му, братята му и пр. Възъ основа на това явила се е „легендата за грѣшна майка,“ толкозъ разпространена между православнитѣ и католицитѣ въ Европа.

Въ нашитѣ духовни или черковни стихове тази легенда е прѣдставена така: св. Петръ отива въ рая; слѣдъ него върви майка му и го моли да пусне и нея; но той ѝ отговаря да се върне, защото е много грѣшна, и почева да изброява грѣховетѣ ѝ: 1) когато била кръчмарница, виното продавала съ двѣ оки: едната била ексикъ—събирала триста драмъ—и съ нея давала вино на ябанджии и сиромаси керванджии, които малко разбирали, при това още и половина вода, а на базиригяни, като по-отворени, съ другата, безъ да го примѣсва съ вода. Като я запитвали дали е върна оката, тя се клела въ име Божие, че дава тѣкмо ока безъ примѣси. 2) Въ качество на кума, кога кръщавала малки дѣца, не имъ давала ризи. 3) На сиромаси нищо не давала, макаръ и да е била богата; само еднажъ е дала половина конопно повѣсмо, но веднага се разкаяла:

„Що би ова я що сториѣъ,
Сжта стока ъж издадоѣъ
По питачи, по сиромаси!“

4) Брашното, що земала на заемъ повръщала на половина съ пепель, въ солта туряла пѣсъкъ, а въ пипера—изтрошени керамиди.

При всичко че грѣховетѣ сж тежки, тя моли сина си, св. Петра, да я прости; обаче, той не може да ѝ помогне, и тя отива въ пеклото, отдѣто

„Пакъ се молитъ свети Петаръ
Да откупитъ грѣшна майка.“

Тукъ помага конопното повѣсмо, което тя бѣ дала на единъ сиромахъ. Но понеже то не достига до дъното на пеклото, св. Петръ отрѣзва отъ перчима си и наддава повѣсмото. Когато майката се уловила за повѣсмото, почнали да се хващатъ за нея и други грѣшни души. Тя се обръща къмъ тѣхъ съ тия думи:

„Вратете се, грѣшни души!
Мене синъ ми ме изваатъ:
Я со мене не ве сака.“

Още не дорекла, повѣсмото се скъсало и тя паднала пакъ въ пеклото, а другитѣ души успѣли да излѣзатъ (*Мил. № 44* — Струга). — Еднаква на тази пѣсенъ е и *№ 45* у *Мил.* отъ Прилѣпъ. Споредъ този вариантъ, подъ образъ на двама просяка, св. Илия и св. Никола, искатъ отъ майката на св. Петръ милостиня; дава имъ кжсъ хлѣбъ, застоялъ отъ три недѣли, и ленево повѣсмо. Когато св. Петръ отивалъ въ рая, поминалъ прѣвъ влакнѣнъ мостъ; щомъ майка му дошла до срѣдата, скъсва се влакното и тя паднала въ пеклото. Св. Петръ се помолилъ на Бога да прости майка му. Богъ послушва молбата му и му поръчва да осучи (осука) тънка връвъ и да я пусне въ пеклото и на нея да се хване майка му, а на политѣ ѝ—70 души. Краятъ свършва като стружкия вариантъ. — Споредъ една приказка отъ Вратца, майката била изтеглена отъ пеклото съ лукаво перо или съ връвъ отъ ленъ, който тя приживѣ подарила на нѣкой сиромахъ—едничко благодарѣние, направено отъ нея (*Шанк. Сб. VIII—IX № 238*; същата приказка въ *Сб. М. IV, 130* стр.) Въ *№ 46 Мил.* отъ грѣховетѣ се споменва само за кжсъ хлѣбъ, що дала на двама просяка. Свършекътъ е еднакъвъ съ прѣднитѣ варианти (*Ср. Г. Вирчевъ* въ *Сб. М. IV, 20*—Кюстендилеко). Споредъ *№ 49* тоже у *Мил.* отъ София, св. Петръ не пуска майка си въ рая, защото вино ексикъ давала и съ вода го примѣсвала; а на либето си не дава да припари до рая, защото чуждо работило,

„Ексикъ ока доходило,
Това не се придавало.“

(Ср. *Чол. № 90*; „Обштъ трудъ“, V, 71 стр.) — Въ записания вариантъ отъ *Атанасъ П. Каишевъ* отъ с. Чакманово (Ахж-Челебийско), слѣдъ св. Петръ трѣгва и сестра му, но той я не пуска, защото, като кръстница на малки дѣца, стѣснявала дрѣшкитѣ имъ; още, като везла чужди ржченици, крила отъ свилата; сѣщо брата си не пуца, защото кралъ черковни пари; баща си — че мѣстилъ синорето на чужди ниви, а майка си — като ваисувала чужда коприна, криела отъ боята (*Ил. № 75*; ср. *Бонч. № 115* — Разградъ). — Св. Петръ завежда снаха си въ рая, защото прѣзъ живота си наглеждала сиромаситѣ; но за майка му, баща му и сестра му райскитѣ врата сѣ затворени, защото правили сѣщитѣ грѣхове, както въ горния вариантъ (*Ст. Н. Шишковъ* въ СбМ. I, 29 стр. — Алж-Челебийско). — Допуска да влѣзе въ рая само любата му, понеже взетото брашно въ заемъ, повръщала чисто и по единъ подсѣвъ наддавала (*А. Малчевъ* въ СбМ. VII, 9 стр. — Варненско). — Св. Петръ буди св. Мария да види, какъ грѣшнитѣ вървятъ по влакненъ мостъ: три души не минали, защото не давали на сиромаси милостиня, на телчари млѣко и незадовяли сирачета (*Ст. Ватловъ*, въ СбМ. III, 36 — Софийско; *Ц. Сталійски*, ів. X, 26 — Царибродско; *К. В. Друмевъ*, ів. XI, 8 стр. — Царибродско).

По други варианти на легендарната пѣсенъ намѣрваме вмѣсто св. Петръ, св. Иванъ. Така въ една Охридска пѣсенъ се разказва за сѣщото, както въ горнитѣ варианти, — пуска да влѣзе въ рая стрива си, защото, що ѝ прѣставалъ хлѣбъ, давала го на сиромаситѣ (*Шапк. Сб. № 18*). Еднакъвъ вариантъ отъ Добричко, — само братъ му влѣзълъ въ рая, защото вълна продавалъ и малко наддавалъ (*С. Поповъ*, Хасковско, СбМ. 14 стр.), (*М. Г. Радуловъ*, въ СбМ. XIII 6—7 стр.), Дебърско. (*Ястр. № 86*; сѣщата у *В. Икономовъ*, сборникъ отъ старонародни пѣсни и обичаи въ Дебърско и Кичевско, София, 1893 г. № 16. Въ трети вариантъ назителъ на рая е св. Никола, вм. Св. Петръ. (*Ц. Сталійски*, СбМ. X 25 — Царибродско). Най-послѣ въ четвърти вариантъ св. Петръ е замѣненъ съ св. Георги. (*С. Вълчиновъ*, СбМ. I, 24 стр. — Софийско).

Професоръ *М. С. Дриновъ* изказа мнѣние по замѣната на св. Петръ съ св. Иванъ, че е настанала подъ влияние на богомилитѣ, понеже у тѣхъ Иоанъ Богословъ се е ползу-

валъ съ особно уважение, и че се споменава въ онзи край—Дебърско — близу до Бабуна планина, не далече до окръга гдѣто сж обитавали най-много богомилитѣ (вж. Нѣсколко словъ объ языкѣ народныхъ пѣсняхъ и обычаяхъ дебърскихъ славянъ, Спб. 1888 г. 36 стр.) Това мнѣние на почтения нашъ ученъ е правдоподобно, ако не е и истинско, защото, както ще кажемъ по-долу, богомилитѣ сж били главнитѣ разпространители на тая и подобни легенди съ апокрифическо съдържание. Обстоятелството, което навежда г. *Дриновъ*, че замѣната е въ Дебърско, по-близко до главното свѣрталище на богомилитѣ, не говори много въ полза на мнѣнието му, защото срѣщаме св. Иванъ вм. св. Петъръ въ Добрички и Хасковски вариантъ. Имената на другитѣ светии сж се вмъкнали въ нашата легенда отъ други духовни стихове, въ които често се срѣщатъ.

Легендата за грѣшна майка е позната и въ сръбската народна поезия, и тя до толкова е сходна съ българската, щото има и най-малкитѣ подробности, макаръ и въ ограничено число варианти (*Вук. Ст. Караџић*, Српске народne pjesme, I кн., Београд, 1891 год. № 208, II кн. № 4). Сжщо у хърватитѣ (*D-r Ivan Broi D-r St. Bosanac*, Hrvatske narodne pjesme, skupila i izdala „Matica Hrvatska,“ Zagreb, 1896, 39—41 стр. № 21, 41—42 стр. № 22 и библиограф. на 506—508), словенцитѣ, руситѣ (*А. Н. Веселовскій*, Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха, Va. 153 стр; *Н. О. Сумцовъ*, легенда о грѣшной матери, въ „Кіевская старина,“ 1893 г., май, V кн. 195—208 стр. и др.), моравцитѣ (*F. Susil*, Moravske narodni pesne, № 2), поляцитѣ (*J. Karłowicz*, въ „Zbior Wiadomosti,“ X 274.; *Kolberg, Zud*, XV 172 стр.), италианцитѣ, френцитѣ, румжнитѣ и др. западни народи (*Joanes Bolte und Erich Schmidt*, Aufsätze über Märchen und Volkliender von *Reinhold Köhler*, Berlin, 1894. г. 48—79 стр.).

Най-популярна е тази легенда на западъ въ Италия, въ източна Европа—въ Малорусия, въ южна—между българитѣ. Послѣднитѣ сж влияли на сръбскитѣ: еднаквостта имъ другояче не може да се обясни. Освѣнъ това малкото варианти между тѣхъ показватъ, че тя не е обикната, като вѣщо чуждо, прѣнесено на тѣхна почва, макаръ че е имало основание да земе сжщо широкъ размѣръ. Значи и тази легенда на Балкански полуостровъ прѣвъ пѣтъ е била прѣнесена отъ изтокъ въ

България отъ богомилитѣ, главнитѣ разпространители (прѣносачи) на апокрифната литература въ Европа (вж. моята стат. „Ясыката въ народната поезия,“ въ „Българска Сбирка,“ VI год. 156 стр.) Отъ тукъ тя минува у сърбитѣ, хърватитѣ, словенцитѣ, моравцитѣ, малоруситѣ и посрѣдствомъ далматинцитѣ у италианцитѣ. Впрочемъ у западнитѣ народи възможно е да се е развила независимо отъ славянскитѣ варианти, прѣдимствено южнитѣ. Така у френцитѣ се срѣщатъ дори отъ нея въ XII вѣкъ („Живая Старина,“ III вып. 1893 г. 403 стр.).

За да може да се опрѣдѣли точенъ пѣтъ на занимаемата ни легенда, нужно е да се направи обстоятелствено прѣгледъ на вариантитѣ у всѣки народъ и възъ основа на него да се произнесе фолклористиката. Това ние не направихме, защото, първо, не разполагаме съ нуждната литература, и второ, считаме за излишно да повтаряме изводитѣ, но безъ подробности, пъкъ тъкмо тѣ ни намъ трѣбватъ, у *Сумцова, Köhler'a* (пос. съч.), *А. А. Потемня* (Обзоръ поетическихъ колядокъ и щедривокъ, 782 стр.), гдѣто всѣки ще си състави горѣ-долѣ понятие за общността на тая легенда, макаръ че за разпространението ѝ се даватъ разни пѣтища, съ които ние не се съгласяваме въ по-голѣмата имъ частъ. Впрочемъ, отчасти изглежда за правдоподобно миѣнието на *А. Д. Карнѣевъ* („Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія,“ 281 ч., юнь, 225 стр.), че на рускитѣ легенди за грѣшна майка сж влияли легендитѣ на католическия сборникъ „Велико Зерцало,“ съ прибавка отъ наша страна, когато почнали да забравятъ първичната редакция — българската.

Основната мисль на легендата за грѣшна майка почива на майчиното скжперничество. Нищо не е толкова осждително за единъ християнинъ, споредъ християнската вѣра и народното схващание, колкото отритването да се притече на помощ на сиромаситѣ и ницитѣ. „Дай на този свѣтъ, да ти се намѣри на другия,“ казва народътъ. Извѣстно е, че въ IV в. слѣдъ Христа появили се апокрифи „Откровение апостола Павла,“ „Видѣние апостола Павла,“ които въ срѣднитѣ вѣкове се ползували съ голѣма популярностъ между християнитѣ. Въ тѣхъ се разправя, какъ св. ап. Павелъ слазя въ ада и вижда мъченията на ония грѣшници, които прѣживѣ не давали на сиромаси, усвоявали чуждо и пр. и пр. (Подр. у *Н. О. Сумцовъ*, Очерки исторіи южнорускихъ апокрифиче-

скихъ сказаніи и пѣсенъ, Кіевъ, 1888 г., 130 стр.). Достатъчна опора имали богомилитѣ съ тия само апокрифи да пропагандиратъ задгробния животъ на населението въ такъвъ духъ, както се явява въ легендата. А покрай това, говорятъ въ тѣхна полза и думитѣ на Спасителя къмъ св. Петръ, които наведохме въ началото на разправката си, на които и се дължи да се покрѣпи главно на св. Петръ легендата отначало, а не на другитѣ светии, които срѣцнахме въ нашитѣ варианти.

Солунь, 8 февруар. 1901 год.

А. П. Стоиловъ.
